

Παρατηρώντας τὸν πόνο τῶν ἄλλων:
Ἡ εὐθύνη τοῦ χριστιανοῦ ἀναγνώστη
μὲ ἀφορμὴ τὸ διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη
«Ὁ Γάμος τοῦ Καραχμέτη»

ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑΣ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΥΠΡΙΟΥ*

Ἀφειρητρία τῆς ἐργασίας μου ἀποτελεῖ ἡ ἐδραιωμένη ἐδῶ καὶ δεκαετίες σχέση τοῦ Παπαδιαμάντη μὲ τὸν θεολογικὸ χῶρο. Ὑπάρχει πλούσια βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὴ θρησκευτικότητα τοῦ σκιαθίτη λογοτέχνη καὶ ἰκανὴ βιβλιογραφία σχετικὰ μὲ τὴν πρόσληψη τοῦ ἔργου του στὸν Ὁρθόδοξο χῶρο. Ἄν καὶ ἔχουν ὑπάρξει καὶ ἀρνητικὲς προσεγγίσεις τοῦ ἔργου καὶ τῆς προσωπικότητας τοῦ Παπαδιαμάντη ἀπὸ πρόσωπα τοῦ Ὁρθόδοξου χώρου, μὲ κυριότερη περιπτώση αὐτῆ τοῦ μοναχοῦ Θεόκλητου Διονυσιάτη, ὁ ὁποῖος συγχέοντας τὸν συγγραφέα μὲ τὸ ἔργο του ἀποτίμησε ἀρνητικὰ πτυχὲς τῆς λογοτεχνίας τοῦ σκιαθίτη, ἐξαιτίας τῶν παθῶν ποὺ διέβλεπε νὰ προβάλλονται ἐμμέσως ἢ ἀμέσως στὰ ἔργα του¹, σὲ γενικὲς γραμμὲς ἀποτελεῖ κοινὸ τόπο τῶν θεολόγων ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης συνδέεται ἄμεσα μὲ τὴν Ὁρθοδοξία². Ὡς τέκνο καὶ ἄρα μέρος μιᾶς Ὁρθόδοξης κουλτούρας, ὁ Παπαδιαμάντης σίγουρα ἔχει ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του καὶ ἔχει μὲ ποικίλους τρόπους σχολιάσει τὴν Ὁρθόδοξη πνευματικότητα, τὴν ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ τοῦ τόπου του ἀλλὰ καὶ ἔχει προβληματιστεῖ μὲ τὰ περὶ Θεοῦ, ἁμαρτίας, σωτηρίας καὶ ἀνθρώπινης φύσης θέματα.

Ὁ ρόλος τοῦ Ζήσιμου Λορεντζάτου στὴ συστηματικὴ σύνδεση τοῦ Παπαδιαμάντη μὲ τὴν Ὁρθοδοξία ἔχει ἐπισημανθεῖ³. Ἀπὸ τὴ δημοσίευση τῆς ἐργα-

---

* Ἡ Σπυριδούλα Ἀθανασοπούλου - Κυπρίου εἶναι Δρ. Θεολογίας καὶ διδάσκουσα στὸ Ἑλληνικὸ Ἄνοικτο Πανεπιστήμιο.

1. ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΗΣ, *Ὁ κοσμοκαλόγερος Παπαδιαμάντης*, ἐκδ. Ἀστήρ, Ἀθήνα 1986, σελ. 23, 60-61.

2. Ἡ βιβλιογραφία εἶναι τόσο πλούσια ποὺ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ ἀναφερθεῖ στὸ πλαίσιο αὐτῆς τῆς σύντομης μελέτης. Ἄλλωστε, καὶ τὸ συγκεκριμένο ἀφιέρωμα τοῦ περιοδικοῦ *Θεολογία* ἀποτελεῖ ἓνα ἀπὸ τὰ πολλὰ ἀφιέρωματα στὸν Παπαδιαμάντη ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς θεολογίας.

3. ΖΟΥΜΠΟΥΛΑΚΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ, «Ὁ Ζήσιμος Λορεντζάτος καὶ ἡ Ὁρθόδοξη ἐρμηνευτικὴ τοῦ Παπαδιαμάντη», *Νέα Ἐστία* 1824 (2009), σελ. 127-136.

σίας του για τὸν Παπαδιαμάντη καὶ μετὰ, ἡ θεολογικὴ διάσταση τοῦ ἔργου τοῦ Παπαδιαμάντη ἀποτελεῖ δεδομένο για κάθε φιλολογικὴ σπουδὴ τοῦ ἔργου του⁴. Ὅποσδήποτε μεταξὺ ἐκείνων τῶν θεολόγων ποὺ ἔχουν θετικὰ ἀποτιμήσει τὸ ἔργο του δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν ὑπάρχουν διαφοροποιήσεις. Πιὸ συγκεκριμένα, δὲν θὰ δέχονταν ὅλοι νὰ μυθοποιήσουν τὸ πρόσωπο καὶ τὸ ἔργο του μὲ τὴν ἴδια εὐκολία. Μιὰ ἀπὸ τὶς πιὸ πρόσφατες προσεγγίσεις, στὸ πλαίσιο τῆς ὁποίας γίνεται μιὰ ἀπόπειρα ἀποστασιοποίησης ἀπὸ τὸ θεολογικὸ μῦθο τοῦ Παπαδιαμάντη καὶ ἀπὸ τὴν τάση ἀγιοποίησής του, εἶναι αὐτὴ τοῦ π. Εὐαγγέλου Γκανᾶ. Ὁ πατὴρ Γκανᾶς ἀναδεικνύει τὴ θεολογικὴ σημασία τόσο τῶν ἔργων τοῦ Παπαδιαμάντη ὅσο καὶ τῆς ἀνάγνωσής τους καὶ ἐγγράφει τὶς ἀφηγήσεις καὶ διηγήσεις του στὴ βιβλικὴ ἀφήγηση, διακρίνοντας τὶς συνδέσεις ποὺ ὑπάρχουν μεταξὺ τῆς χριστιανικῆς κοσμοθεωρίας καὶ τοῦ προβληματισμοῦ τοῦ Παπαδιαμάντη⁵.

Ἰδιαίτερα ἐγγράφονται στὴ βιβλικὴ ἀφήγηση τὰ διηγήματα ἐκεῖνα τοῦ συγγραφέα ποὺ παρουσιάζουν τὴν ὀδύνη καὶ τὴ θυσία ἀνθρώπων ποὺ προσφέρουν τὸν ἑαυτό τους στοὺς ἄλλους καὶ συγχωροῦν τὶς ἀδυναμίες καὶ τὰ πάθη τῶν ἄλλων στὸ πλαίσιο μιᾶς ἐν Χριστῷ ζωῆς. Ὁ Παπαδιαμάντης ἀφηγεῖται τὴν ἀνθρώπινη πραγματικότητα μὲ εἰλικρίνεια, δὲν ὠραιοποιεῖ κάτι καὶ για τὸ λόγο αὐτὸ οἱ ἀφηγήσεις του εἶναι «θεαματικές», εἶναι πραγματικές, ἔχουν ἐναλλαγές καὶ ἀνατροπές, ἰδιαίτερους ἀνθρώπινους χαρακτήρες καὶ προκαλοῦν συγκίνηση. Ἡ κριτικὸς Susan Sontag παρατηρεῖ: «Τὸ θεαματικὸ ὅμως ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστο μέρος τῶν θρησκευτικῶν ἀφηγήσεων μέσα ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔχει γίνει κατανοητὴ ἡ ὀδύνη, σχεδὸν στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δυτικῆς ἱστορίας»⁶. Μὲ ἄλλα λόγια, οἱ ἀφηγήσεις τοῦ Παπαδιαμάντη ἐγγράφονται στὴ βιβλικὴ ἀφήγηση καὶ συνδέονται μὲ τὴν Ὁρθοδοξία ἐπὶ τῇ βάσει ἀπλῶς καὶ μόνο τῆς παρουσίας τοῦ θέματος τῆς πραγματικῆς ὀδύνης καὶ συγχώρεσης στὰ διηγήματά του.

Χαρακτηριστικὸ παράδειγμα ἀφήγησης τῆς ὀδύνης καὶ τῆς συγχώρεσης εἶναι «Ὁ γάμος τοῦ Καραχμέτη». Στὸ πλαίσιο τῆς ἀνάλυσής μας ἐστιάζουμε

4. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ ΖΗΣΙΜΟΣ, «Παπαδιαμάντης Α΄-Β΄» στὸ *Μελέτες Α΄*, 2η ἔκδοση, ἐκδ. Δόμος καὶ Μουσεῖο Μπενάκη, Ἀθήνα 2007.

5. ΓΚΑΝΑΣ Π. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ, «Παπαδιαμάντης καὶ Ὁρθοδοξία: ἀπὸ τὸ μῦθο στὴ μαρτυρία», *Νέα Ἑστία* 1846 (2011), σελ. 37-62.

6. SONTAG SUSAN, *Παρατηρώντας τὸν πόνο τῶν ἄλλων*, μτφρ. Σεραφεῖμ Βελέντζας, ἐκδ. Scripta, Ἀθήνα 2003, σελ. 86.

στό χαρακτήρα της Σεραϊνῶς, ἡ ὁποία μένει στό γάμο της πιστή ἀκόμα καί ὅταν ὁ σύζυγός της γίνεται δίγαμος. Μὲ ὑπομονή δέχεται τὸν δικό της σταυρὸ καί δὲν προδίδει τὸ μυστήριό τοῦ γάμου καί τὴν ἔνωσή της μὲ τὸ νυμφίο Χριστό, μὲ τὸν ὁποῖο ἐνώνεται μυστηριακὰ στό πλαίσιο τοῦ γάμου της μὲ τὸν Κουμπή. Αὐτὸ πὸν ἔχει σημασία γι' αὐτὴν τὴ γυναίκα εἶναι νὰ μὴν προδώσει τίς δικές της ἀρχές καί τὴ δική της πίστη καί ἐλπίδα μὲ βάση τὴν ἀγάπη πὸν ἔχει γιὰ τὸ Χριστό. Αὐτὴ ἡ ἀγάπη ἐκφράζεται καί στὴν ἀγάπη πὸν δείχνει πρὸς τὴ δευτέρη σύζυγο τοῦ ἄντρα της καί πρὸς τὸν ἴδιο τὸν δίγαμο, ἀλλὰ καί στὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο δέχεται νὰ φροντίσει τὰ παιδιά πὸν ἀπέκτησε ὁ ἄντρας της μὲ τὴ δευτέρη γυναίκα του.

Στὸ διήγημα διακρίνουμε τὴ βιβλικὴ διήγηση τοῦ θείου πάθους, τῆς σωτηρίας καί τῆς ἀγιότητος. Ὅπως ὁ Χριστὸς θυσιάζεται γιὰ τοὺς ἀνθρώπους καί τοὺς συγχωρεῖ, ἔτσι καί ἡ Σεραϊνῶ θυσιάζεται γιὰ τοὺς ἄλλους, δείχνει ἔμπροσθα τὴν ἀγάπη της καί τοὺς συγχωρεῖ. Ὅταν μετὰ πεθαίνει, ἐπιβεβαιώνεται ἡ ἀγιότητά της, καθὼς τὰ κόκκαλά της εὐωδιάζουν.

Στὶς θετικὲς θεολογικὲς προσεγγίσεις τοῦ Παπαδιαμάντη φαίνεται ὅτι οἱ θεολόγοι δικαίωνουν τὴν παρουσίαση τῆς ὁδύνης αὐτῆς, καθὼς τὴν ἐγγράφουν στὴ βιβλικὴ διήγηση. Μὲ ἄλλα λόγια, μὲ συγκίνηση, εὐλάβεια καί δέος ἐρμηνεύουν τὴ θυσία τῆς γυναίκας, ὅπως καί ἄλλων ταπεινῶν χαρακτήρων, ὡς μίμηση τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ. Μὲ τὰ λόγια τοῦ π. Εὐάγγελου Γκανᾶ, «οἱ ἥρωες τοῦ Παπαδιαμάντη, αὐτοὶ πὸν ἀποτελοῦν τὸ λῆμμα τῆς κοινότητάς τους, παρουσιάζονται μὲ ἓνα τρόπο πὸν καθιστᾷ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ διηγήματα ἓνα ἰδιότυπο, μετανεωτερικὸ συναξάρι»⁷.

Τὸ ἐρώτημα ὅμως πὸν θὰ ἤθελα νὰ ἐξετάσω εἶναι σχετικὸ μὲ τὸ ποιά εἶναι ἡ θεολογικὴ σημασία ἀπὸ τὴν ἀνάγνωση καί τὴν παρατήρηση τοῦ πόνου καί τῆς θυσίας τοῦ ἄλλου (ἐν προκειμένῳ τῆς ἄλλης). Γιατί νὰ διαβάσω καί νὰ παρατηρήσω τὴ ζωὴ τῆς Σεραϊνῶς; Ὅπως φαίνεται νὰ προτείνει στό πρόσφατο ἄρθρο του γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη ὁ πατὴρ Εὐάγγελος Γκανᾶς, καί ἡ ἀνάγνωση (μὲ ἄλλα λόγια ἡ παρατήρηση) τῶν λογοτεχνικῶν ἔργων ἔχει ἀξία⁸. Πράγματι, ἔχει εὐρέως ὑποστηριχθεῖ ὁ παιδαγωγικὸς χαρακτήρας τῆς ἀνάγνωσης ἀλλὰ καί ἡ ἀνάγνωση ὡς τύπος ἠθικῆς/πνευματικῆς/θρησκευτικῆς ἄσκησης,

7. ΓΚΑΝΑΣ Π. ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ, «Παπαδιαμάντης καί Ὁρθοδοξία: ἀπὸ τὸ μῦθο στὴ μαρτυρία», σελ. 60.

8. Στὸ ἴδιο, σελ. 45-47, 62.

μέσω τῆς ὁποίας οἱ ἀναγνώστες μαθαίνουν νὰ συναισθάνονται τοὺς ἄλλους καὶ νὰ σέβονται τὴν ἑτερότητα, ἐνῶ ταυτόχρονα οἱ ἴδιοι ἔχουν τὴ δυνατότητα νὰ καλλιεργοῦν τὶς δικές τους πνευματικὲς καὶ γνωσιακὲς ἀρετές⁹. Στὸ πλαίσιο μάλιστα τῶν σύγχρονων λογοτεχνικῶν θεωριῶν τῆς πρόσληψης τῶν κειμένων, πού τονίζουν τὸν ρόλο καὶ τὴν εὐθύνη τῶν ἀναγνωστῶν στὴν ἐρμηνευτικὴ διαδικασία καὶ στὸ προϊὸν αὐτῆς, ἔχουμε καὶ ἐμεῖς ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ἐρμηνεία μας ἐκφράζει καὶ τὴ δική μας (προϋπάρχουσα) ἠθικὴ στάση ἀπέναντι σὲ διάφορα ζητήματα καὶ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴν πίστη μας (ἢ ὄχι) στὸ Χριστό. Διαφορετικὴ εἶναι δηλαδὴ μία ἐν Χριστῷ ἀνάγνωση ἀπὸ μία ἐρμηνεία πού γίνεται ἐρήμην τῆς θεολογικῆς ὀπτικῆς καὶ πίστεως¹⁰. Ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνεται μία θεολογικὴ ἀνάγνωση ἐνός κειμένου, αὐτὸ δὲν σημαίνει ὅτι ἀποτελεῖ τὴ μοναδικὴ πιθανὴ θεολογικὴ ἐρμηνεία τοῦ συγκεκριμένου κειμένου. Ἡ θεολογικὴ ἐρμηνεία ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὶς θεολογικὲς προϋποθέσεις μας καὶ ἡ θεολογικὴ ἀποτίμηση ἀπὸ τὸ εἶδος θεολογίας πού κάποιος κάνει. Γιὰ παράδειγμα, διαφορετικὰ θὰ διαβάσει ἓνας θεολόγος τῆς ἀπελευθέρωσης τὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη πού περιγράφουν χαρακτήρες νὰ θυσιάζονται καὶ νὰ συγχωροῦν, καὶ διαφορετικὰ ἐκείνοι οἱ θεολόγοι καὶ κριτικοὶ πού τονίζουν τὴν ἀξία τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς θυσίας καὶ συχνὰ μάλιστα μὲ σαδομαζοχιστικὴ διάθεση ταυτίζονται τὸ μεγαλεῖο τῆς γυναίκας μὲ τὴ στωικότητα μὲ τὴν ὁποία οἱ γυναῖκες ὑπομένουν τὸ σταυρὸ τους καὶ μένουν πιστὲς στὸν Χριστό¹¹.

Σὲ αὐτὴ τὴ μελέτη θὰ ἤθελα νὰ ἐντάξω τὴν ἐρμηνεία μου στὴν ὀπτικὴ μιᾶς θεολογίας τῆς ἀπελευθέρωσης. Στὸ πλαίσιο μιᾶς τέτοιας ἐρμηνείας, τὸ ἐρώτημα γιὰ τὴ θεολογικὴ σημασία τῆς παρατήρησης τοῦ πόνου τῶν ἄλλων ἀλλὰ καὶ τῆς συγχώρεσης καὶ τῆς ἀγάπης πού αὐτοὶ δίνουν στοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, πρέπει νὰ τεθεῖ ἐκ νέου ὡς ἐξῆς: ποιὸς ὁ λόγος νὰ παρατηρῶ τὸν πόνο τῶν ἄλλων, ἂν δὲν μπορῶ νὰ κάνω κάτι γιὰ νὰ τὸ ἀλλάξω αὐτό; Ποιὸς ὁ λόγος νὰ διαβάξω μία ἀφήγηση πού μιλάει γιὰ τοὺς σταυροὺς τῶν ἄλλων ἀνθρώπων;

9. Γιὰ τὸ θέμα αὐτὸ βλέπε ἰδιαίτερα NUSSBAUM MARTHA, *Love's Knowledge: Essays on Philosophy and Literature*, Oxford University Press, Oxford 1990.

10. ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ-ΚΥΠΡΙΟΥ ΣΠΥΡΙΔΟΥΛΑ, *Κείμενα γιὰ τὸ τίποτα: Μιὰ συνάντηση θεολογίας καὶ λογοτεχνίας μὲ ἀφορμὴ τὰ ἔργα τοῦ Σάμουελ Μπέκετ*, ἐκδ. Ἀρμός, Ἀθήνα 2009, σελ. 143-153.

11. Ὁ Ζήσιμος Λορεντζάτος στὶς Ρωμῆς θαυμάζει καὶ ἐκτιμᾷ θετικὰ τὸν τύπο γυναίκας πού παρουσιάζει ὁ Παπαδιαμάντης, καθὼς οἱ γυναῖκες του μὲ παρησία καὶ καρτερικότητα ἀποδέχονται τὴν ὀδύνη τῆς ὑπαρξῆς καὶ δὲν προσπαθοῦν μάταια νὰ τὴν ὑπερβοῦν. ΛΟΡΕΝΤΖΑΤΟΣ ΖΗΣΙΜΟΣ, «Ρωμῆς» στὸ *Μελέτες Α'*.

Διαβάζοντας την αφήγηση για τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ ἀντιλαμβάνεται κάποιος τὴν ὁδὸ τῆς μίμησης τοῦ Χριστοῦ. Σὲ ἓνα κείμενό της ἡ ἁγία Μαρία Σκομπτσόβα ἀναφέρει ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου ἔδειξε στοὺς κατὰ σάρκα ἀδελφούς Του ἓνα ... μονοπάτι ἐλευθερίας καὶ ὑπευθυνότητας. Τοὺς εἶπε ὅτι θὰ θεωθοῦν ὅταν θὰ ἄρουν ἐλεύθερα καὶ ὑπεύθυνα τοὺς σταυρούς τους στοὺς ὤμους τους¹². Στὸ διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη παρατηροῦμε τὴν (ἂς δεχτοῦμε καὶ ἂς ἐλπίζουμε ὅτι ἰσχύει) ἐλεύθερη πορεία μιᾶς γυναίκα πρὸς τὸ Γολγοθᾶ καὶ καλούμαστε νὰ μιμηθοῦμε τὸ παράδειγμά της. Στὸ πλαίσιο ὅμως μιᾶς ἀπελευθερωτικῆς θεολογίας, καλούμαστε νὰ συναισθανθοῦμε τὸν πόνο τῆς γυναίκα καὶ νὰ διαμαρτυρηθοῦμε, προκειμένου νὰ ἀλλάξουμε τὶς συνθήκες πὺν τὸν προκάλεσαν καὶ ὄχι νὰ τὸν δικαιώσουμε ἀπλῶς καὶ μόνο, γιατί ἐσχατολογικά θὰ ἀποκατασταθεῖ αὐτὴ ἡ γυναίκα καὶ τὰ κόκκαλά της θὰ δηλώσουν τὴν ἀγιότητά της. Κάτι τέτοιο θὰ μᾶς ὀδηγοῦσε σὲ ἓναν θεολογικὸ σαδισμό, σύμφωνα μὲ τὸν ὁποῖο εὐχαριστιέται ὁ Θεὸς νὰ ὑποφέρουμε, καθὼς ξέρει ὅτι μετὰ θὰ δικαιωθεῖ ὁ κάθε σταυρωμένος. Οὔτε ὅμως μποροῦμε νὰ ἀποδεχθοῦμε τὸν πόνο καὶ νὰ τὸν καλοδεχθοῦμε ὅποτε τὸν βλέπουμε, ἐπειδὴ ἡ ὑποταγὴ γίνεται πηγὴ ἡδονῆς γιὰ τοὺς πιστοὺς δικαιώνοντας ἓναν θεολογικὸ μαζοχισμό, ὅπως τὸν περιέγραψε ὁ Freud¹³. Ἐπομένως, στὸ πλαίσιο μιᾶς ἀπελευθερωτικῆς θεολογίας καλούμαστε νὰ μιμηθοῦμε τὴ μητέρα τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ μὴ παρακολουθοῦμε μὲ ἀπάθεια τὸν πόνο τῶν ἄλλων ὡς ἀναπόσπαστο μέρος τῆς φθορῆς μας φύσης, τῆς κτιστότητας τοῦ κόσμου καὶ τῆς γενικῆς ροπῆς πρὸς τὴν ἁμαρτία. Ἡ ἁγία Μαρία Σκομπτσόβα ἐξηγεῖ τί σημαίνει ἡ μίμηση τῆς μητέρας τοῦ Θεοῦ: σημαίνει νὰ αἰσθανθοῦμε τὸν σταυρὸ καὶ τὸν Γολγοθᾶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὅπως ἡ Παναγία ἔνωσε σὰν ρομφαία (Λκ. 2:35) στὴν καρδιά της τὸ σταυρὸ τοῦ παιδιοῦ της¹⁴. Ἐπομένως, δὲν μποροῦμε ἐν Χριστῷ νὰ μένουμε ἀπαθεῖς ἐνώπιον τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψης τῶν ἄλλων, ἀλλὰ ὀφείλουμε νὰ παραινεῖται ἀσυμβίβαστοι μέσα στὴν ἀδικία καὶ τὸν σκληρὸ κόσμο, καθὼς πέ-

12. ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΜΠΤΣΟΒΑ (1891-1945), *Ἡ θυσία τοῦ ἀδελφοῦ*, μτφρ. Μελίτα Ἀντωνιάδου, ἐκδ. Δορκάς, Ἀθήνα 2007, σελ. 78-79.

13. SOELLE DOROTHEE, *Suffering*, μτφρ. Everett R. Kalin, Fortress Press, Philadelphia 1975, σελ. 22-23. Γιὰ τὸν Freud «ὅταν ὁ πιστὸς ἀναγκάζεται τελικὰ νὰ μιλήσει γιὰ τίς “ἀνεξιχνίαστες βουλές” τοῦ θεοῦ, ὁμολογεῖ πὼς σὰν τελευταία παρηγοριά καὶ πηγὴ ἡδονῆς μέσα στὸν πόνο του ἔχει ἀπομείνει μόνο ἡ ἄνευ ὄρων ὑποταγὴ». ΦΡΟΥΝΤ ΣΠΚΜΟΥΝΤ, *Ὁ πολιτισμὸς πηγὴ δυστυχίας*, ἐκδ. Ἐπίκουρος, Ἀθήνα 1974, σελ. 24.

14. ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΑ ΣΚΟΜΠΤΣΟΒΑ (1891-1945), *Ἡ θυσία τοῦ ἀδελφοῦ*, σελ. 83.

ρα ἀπὸ τὸ σταυρὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὄσων ἐν Χριστῷ σταυρώνονται (αὐτῶν ποὺ ἀδίκως πάσχουν καὶ θλίβονται) ἀνατέλλει ὁ ἥλιος τῆς ἀνάστασης. Ὅπως εὐστοχα παρατηρεῖ ὁ Jürgen Moltmann (Γιοῦργκεν Μόλτμαν), ἡ ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης «ἐνθαρρύνει, ὥστε νὰ μὴν παραδώσει κανεὶς τὰ ὄπλα μπροστὰ στὸ ἀναπόφευκτο καὶ μὴ ἀναστρέψιμο τῶν συνθηκῶν, ἀλλὰ νὰ ὀρθώσει τὸ ἀνάστημά του διαμαρτυρούμενος»¹⁵.

Ἡ διαμαρτυρία ἐνώπιον τοῦ πόνου τῶν ἄλλων καὶ τῆς σκληρότητας τοῦ κόσμου δὲν σημαίνει σὲ καμία περίπτωση ἄρνηση τῆς πραγματικότητας τοῦ κόσμου καὶ τῆς φθαρτότητας τῆς κτίσης. Ἀντίθετα, ἡ διαμαρτυρία βασίζεται στὴν ἀποδοχὴ τοῦ κόσμου ἔτσι ὅπως εἶναι καὶ στὴν κατανόησή του ὡς δεδομένου δώρου μὲ τὴν προσδοκία τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Διαμαρτύρεται μπροστὰ στὴν ἀδικία ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἐλπίζει στὴν αἰώνια ζωὴ καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἀποτυχία νὰ ἀνταποκριθεῖ στὴν πρόσκληση (ἔμμεση μέσῳ τῆς θλίψης ποὺ διαρκῶς παρατηρεῖ στὰ πρόσωπα τῶν ψυχολογικῶς ἢ σωματικῶς πασχόντων καὶ ἄμεση μέσῳ τῆς ἐκκωφαντικῆς κραυγῆς τῶν ἀδίκως σταυρωμένων) θὰ ἔχει συνέπειες στὴ συνείδησή του. Ὁ π. Δημήτριος Στανιλοάε παρατηρεῖ ὅτι «ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς μίλησε γιὰ τέτοιες συνέπειες, ὅταν ὑποσχέθηκε τὴν οὐράνια βασιλεία σὲ ὄσους ἀνταποκρίθηκαν στὸ κάλεσμα τῶν πεινασμένων, τῶν καταπιεσμένων, τῶν ἀσθενῶν, καὶ τὸ αἰώνιο πῦρ σὲ ἐκείνους ποὺ δὲν τοὺς ἀπάντησαν. Μᾶς δείχνει, ἐπιπλέον, ὅτι ἡ εὐθύνη μας ἀπέναντι στοὺς ἄλλους εἶναι ἡ ἴδια μὲ τὴν εὐθύνη ποὺ ἔχουμε ἀπέναντι στὸν ἴδιο (Ματθ. 25)»¹⁶. Ὅπως εἶπα καὶ πιὸ πάνω, ἡ διαμαρτυρία ἐνώπιον τοῦ πόνου καὶ τῆς θλίψης τῶν ἄλλων καὶ τῆς σκληρότητας τοῦ κόσμου δὲν σημαίνει ἄρνηση τῆς πραγματικότητας καὶ τῆς οἰκουμενικότητας τῆς θλίψης καὶ τῆς φθορᾶς. Σημαίνει ὑπεύθυνη στάση ἐνώπιον συγκεκριμένων γεγονότων (συμβάντων), σημαίνει διάκριση θύτη καὶ θύματος καὶ συμπόνια γιὰ τὸ θῦμα, ἡ ὁποία συμπόνια μὲ τὴ σειρά της προϋποθέτει ἕνα δεσμὸ ἐνότητος ἀνάμεσα σὲ ἐκείνον ποὺ ὑποφέρει καὶ σὲ ἐκείνον μὲ τὸν ὁποῖο μοιράζεται τὰ δεινά του καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο ὁ σταυρὸς τῶν ἄλλων γίνεται ρομφαία στὴν καρδιά του (μιμούμενος ὄχι μόνον τὸν Χριστὸ ἀλλὰ καὶ τὴ μητέρα τοῦ Θεοῦ).

15. MOLTSMANN JÜRGEN, «Ὁ Θεὸς τῆς ἐλπίδας καὶ ἡ θεολογία τῆς ἐλπίδας», *Σύναξη* 118 (2011), σελ. 14.

16. ΣΤΑΝΙΛΟΑΕ Π. ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ, «Ἡ χριστιανικὴ ἀντίληψη γιὰ τὸ αἶσθημα εὐθύνης», *Σύναξη* 118 (2011), σελ. 8.

Ἐπανερχόμενη στο κεντρικό ἐρώτημα σχετικά μὲ τὴ θεολογικὴ σημασία τῆς παρατήρησης τοῦ πόνου τῶν ἄλλων καὶ πιὸ συγκεκριμένα στὴν ὑπὸ ἐξέταση περίπτωση τῆς ἀνάγνωσης τῆς ζωῆς τῆς Σεραϊνῶς, ἰσχυρίζομαι ὅτι ἡ ἀνάγνωση καὶ ἡ ἐρμηνεῖα μπορεῖ νὰ γίνῃ μέσω τῆς ἀφύπνισης μέσα μας τῆς εὐθύνης γιὰ τοὺς ἄλλους. Ἡ θεολογικὴ σημασία τοῦ διηγήματος τοῦ Παπαδιαμάντη δὲν ἐξαντλεῖται στὴ διαπίστωση ὅτι οἱ ἀφηγήσεις του ἐγγράφονται στὴ βιβλικὴ ἀφήγηση τοῦ θείου πάθους. Οὔτε ἐξαντλεῖται στὸ θαυμασμό τῆς «θεαματικῆς» ὀδύνης ἑνὸς γυναικείου χαρακτήρα καὶ τῆς ἐν συνεχείᾳ συγχώρησης ἐκ μέρους τῆς ὄσων τὴν βασάνισαν. Ὅπως τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ βιβλικὴ ἀφηγηματικὴ μαρτυρία ὅτι ὁ Χριστὸς ὑποφέρει μὲ ἐκείνους πού ὑποφέρουν σὲ τέτοιο σημεῖο πού θυσιάζεται γιὰ χάρι τὸς ἀφυπνίζουν τὴν εὐθύνη μας κάθε φορὰ πού τὰ διαβάζουμε ἢ τὰ ἀκοῦμε, ἔτσι καὶ ἡ ἀνάγνωση τοῦ πάθους τῆς Σεραϊνῶς μᾶς ἀφυπνίζει καὶ μᾶς ὑπενθυμίζει ὅτι «στὸν ὀρίζοντα τῆς ἀνάστασης τοῦ σταυρωμένου Χριστοῦ, ἡ ζωὴ μέσα στὴν ἱστορία γίνεται ἐντεταλμένο ἔργο, μία ἐπιταγή, μία ἀποστολή. Ἡ ὑπόσχεση [τῆς ἀνάστασης] μᾶς ἀνοίγει τὰ μάτια γιὰ τὶς δυνατότητες τῆς ἱστορίας καὶ τοὺς στόχους πού πρέπει νὰ ἐπιτύχουμε. ... Ἡ *promissio*, τὴν ὁποία ἀνοίγει γιὰ μᾶς τὸ μέλλον τοῦ Θεοῦ, ἀκολουθεῖται ἀπὸ τὴν *mission* μέσα στὴν ἱστορία, ἔτσι ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ προγευόμαστε αὐτὸ τὸ μέλλον ὅσο εἶναι δυνατόν καὶ ἔτσι ὥστε τὸ μέλλον νὰ μπορεῖ νὰ διαμορφωθεῖ ὑπὸ τὸ φῶς αὐτοῦ τοῦ ὁράματος»¹⁷.

Ἡ ἀνάγνωση τοῦ διηγήματος τοῦ Παπαδιαμάντη ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὑπόσχεσης τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς αἰώνιας ζωῆς μᾶς καλεῖ νὰ ἀλλάξουμε τὶς συνθῆκες πού ὀδηγοῦν ὄχι μόνο τὴ Σεραϊνὴν στὸ πάθος ἀλλὰ καὶ τὴ δεύτερη γυναῖκα τοῦ Κουμπῆ στὴν ὀδύνη ἑνὸς ἐκβιασμένου γάμου καὶ νὰ συμπαρασταθοῦμε ἔμπρακτα στὰ πάσχοντα πρόσωπα ἀναγνωρίζοντας στὴ δική μας (ὡς ὀφείλουμε καὶ μποροῦμε) σύγχρονη ἐλλαδικὴ συγκυρία τὸ πρόβλημα τῶν διαφόρων μορφῶν ἐνδοοικογενειακῆς βίας, τὸ ζήτημα τῆς ἔλλειψης πρόνοιας γιὰ τὶς γυναῖκες πού ἀσχολοῦνται μὲ τὶς οἰκιακὲς ἐργασίες καὶ τὴν ἀνατροφὴ τῶν παιδιῶν, τὶς στερεοτυπικὲς ἀντιλήψεις γιὰ τοὺς ἔμφυλους ρόλους, τὴν ἰσχύουσα ἀνδρική ἐξουσία καὶ προτεραιότητα ἀλλὰ καὶ τὸν περιορισμὸ τῆς μητρότητας σὲ καθαρὰ βιολογικὸ ἐπίπεδο.

Ἡ Σεραϊνὴ ἀνέλαβε ἐν Χριστῷ τὸ δικό της σταυρὸ καὶ θυσιάστηκε στὸ ὄνομα τῆς ἀγάπης πού ἔμπρακτα ἔδειξε πρὸς ὄλους καὶ γι' αὐτὸ ἁγίασε στὸ διήγη-

17. MOLTSMANN JÜRGEN, «Ὁ Θεὸς τῆς ἐλπίδας καὶ ἡ θεολογία τῆς ἐλπίδας», σελ. 21.

μα. Ἐμεῖς ὁμως ὡς ἀναγνώστες ἔχουμε εὐθύνη νὰ διακρίνουμε τὸ θῦμα (ἢ τὰ θύματα) ἀπὸ τὸ θῦτη, τὴ σκληρὴ κοινωνία ἀπὸ τὰ ἐκάστοτε ἐξιλαστήρια θύματα πὸν θυσιάζονται στὸ ὄνομα συχνὰ τῆς (ἀνθρώπινης) νομιμότητας καὶ νὰ διαμαρτυρηθοῦμε γιὰ τὴν ἀδικία. Ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ «ἀποθέωση» τῆς γυναικείας θυσίας χωρὶς διαμαρτυρία καὶ ἀγώνα γιὰ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου ὑποθάλλουν ἓναν θρησκευτικὸ σαδισμό, ὁ ὁποῖος καθίσταται ἰδιαίτερα προβληματικὸς θεολογικά, ὅταν ἔχει καὶ μία ἐμφυλὴ διάσταση. Πιὸ συγκεκριμένα, φαίνεται ὅτι ἡ γυναίκα συνδέεται συχνὰ μὲ τὴν ὀδύνη καὶ γιὰ πολλοὺς ὁ πόνος τῶν γυναικῶν καθίσταται ὁ κατεξοχὴν πόνος. Ἡ ὄντολογικὴ ὁμως ἀποδοχὴ τῆς γυναικείας ὀδύνης πὸν τὴν καθιστᾷ ἀναπόφευκτη ὑπὸ τὴν ἔννοια ὅτι εἶναι στὴ φύση τῆς γυναίκας ἡ ὀδύνη καὶ ὅτι ἀπὸ τὴ φύση τῆς ἡ γυναίκα εἶναι πιὸ ἱκανὴ νὰ συγχωρεῖ, δὲν ὀδηγεῖ στὴν ἐν Χριστῷ μεταμόρφωση τοῦ κόσμου ὑπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἀντίθετα, δικαιώνει μὲ τὸν πιὸ ἀπ-Ἀνθρώπο (ἀντί-Χριστὸ δηλαδή) τρόπο τὴν ὑπάρχουσα πραγματικότητα τῶν φυλετικῶν καὶ ἄλλων διακρίσεων.